

2. Дечија права и право на образовање¹²

Дечија права су свеобухватно заштићена великим бројем међународних и регионалних докумената који обухватају људска права, међународно хуманитарно право и закон о избеглицама. Деца имају права садржана у општим споразумима. Поред тога, постоји и низ посебних instrumenata за додатну заштиту деце с обзиром на њихову специфичну рањивост и неопходност за друштво као целину да осигура здрав развој и активно учествовање младих у друштву.

Европска конвенција о људским правима садржи многе одредбе за заштиту права деце, на пример протокол 1, члан 2, „право на образовање”. Међутим, свеобухватни оквир за дечија права представља Конвенција УН-а о правима детета из 1989. То је био први документ који се посебно односио на права деце и обележио је значајан помак у начину размишљања у вези са „приступом заснованом на људским правима” по коме су владе законски одговорне уколико не успеју да испуне потребе деце. Конвенција о правима детета створила је нову визију деце као носилаца права и одговорности у складу са њиховим узрастом, уместо да их посматра као власништво родитеља..

Дечија права обухватају све аспекте живота деце и адолесцената и могу се поделити у следеће главне категорије:

- права на опстанак: право на живот и задовољавање основних потреба (на пример, одговарајући животни стандард, смештај, исхрана, здравствена помоћ);
- права на развој: права која омогућују деци да испуне своје потенцијале (нпр. образовање, игра и слободно време, културне активности, приступ информацијама и слобода мишљења, изражавања, вере);
- права на партиципацију : права која омогућују деци и адолесцентима активно учешће у заједници (нпр. слободно изражавање мишљења, одлучивање о питањима која се тичу њихових живота, приступање удружењима);
- права на заштиту: права која су пресудна за заштиту деце и адолесцената од свих облика злостављања, запостављања и израбљивања (нпр. посебна брига за децу избеглице и заштита од укључивања у оружане сукобе, рад деце, сексуално злостављање, мучење и злоупотребу дрога).

Образовање се само по себи сматра људским правом, али истовремено и неопходним средством за остваривање осталих људских права. Образовни систем који прихвата приступ заснован на људским правима имаће боље полазиште за испуњење основне мисије омогућавања висококвалитетног образовања за све.

Члан 26 Универзалне декларације о људским правима предвиђа:

- (1) Свако има право на образовање. образовање треба да буде бесплатно бар на нижим нивоима образовања. Основно образовање је обавезно. Техничко и стручно образовање треба да буду свима подједнако доступни ради могућности избора на основу е способности.
- (2) образовање треба да буде усмерено ка пуном развоју људске личности и учвршћивању поштовања људских права и основних слобода. Оно треба да унапређује разумевање, трпељивост и пријатељство међу свим народима, расним и верским групама, као и делатност Уједињених нација за одржање мира.
- (3) Родитељи имају првенствено право да бирају врсту образовања за своју децу.

Као проширење првобитно формулисаних идеја у Универзалној декларацији о људским правима, члан 28. Конвенције о правима детета дефинише образовање као право, док члан 29. истиче да образовање детета треба усмерити ка пуном развоју „личности, талената, умних и

¹² Аутор: Felisa Tibbitts (2009.). Примедбе Фелизе Тибитс, припремљене за Евалуацијску конференцију Савета Европе на тему Европске године грађанства у образовању, 27 - 28. април 2006, Синаја, Румунија.

телесних способности”¹³.

И Конвенција о правима детета и Универзална декларација о људским правима дефинишу јачање поштовања људских права и основних слобода као један од циљева образовања и васпитања. Наравно, да бисмо истински разумели и промовисали људска права, морамо их доживети у односу са другима. То подразумева не само учење о људским правима, већ и живот у оквиру и кроз људска права. Због тога приступ школовању заснован на људским правима (human rights-based approach-HRBA) обухвата учење и примену вредности и оквира људских права у учионици. Школе, у складу са дечијим правима, у центар стављају људско достојанство деце.

Право на образовање треба да примењују и уживају сви – без обзира на способности, расну, етничку, верску, полну, класну и националну припадност, сексуалну оријентацију или било који други критеријум. Поред тога, такво образовање – према дефиницији Конвенције о правима детета – мора бити организовано тако да уважава достојанство и основна људска права ученика.

Кључни принцип, који је у средишту и људских права и приступа заснованог на људским правима, је принцип недискриминације. Сектор образовања је многоструко разгранат, укључујући и једнак приступ висококвалитетном образовању са посебном пажњом посвећеном рањивим или маргинализованим групама.

Иницијатива Унеска, *Школа по мери детета* и приступ образовању заснован на људским правима (HRBA) представљају могућност примене Конвенције о правима детета у образовању и кроз образовање. Како бисмо могли применити приступ заснован на људским правима, морамо боље познавати људска и дечија права, као и њихов утицај на размишљање, планирање и оцењивање у васпитно-образовном процесу. То нас подстиче да постављамо питања као што су:

- Ко не добија образовање? Где су они који су искључени и зашто су искључени?
- Ко и шта треба да учини ради заштите, промовисања и остварења права на образовање?
- Чије и какве могућности треба развити ради обезбеђивања права на образовање?
- Ко и шта треба да учини да обезбеди то право и како партнерства могу да помогну у том процесу?

У одговору на ова питања могу нам помоћи и усмерити нас следећи принципи и конкретна питања.

1. принцип: Јасна повезаност са правима

Поставља се питање: Да ли су наши напори у образовном процесу недвосмислено повезани са људским правима? Да ли ти напори укључују пун опсег људских права? Да ли су људска права која су детаљно истражена од истинске важности за потребе и проблеме наших заједница, или се те везе могу остварити? Да ли смо спремни да изађемо изван сопствене „зоне комфора” везујући свој рад за вредности људских права?

2. принцип: Одговорност

Да ли се они који су представници владе или државни службеници сматрају одговорним за остваривање образовања за људска права? На који начин смо одговорни? Како деца и њихови старатељи могу осигурати такву врсту одговорности?

¹³ Право на образовање се помиње у многим документима УН и повељама о људским правима укључујући Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (члан 14) и Конвенцију о правима детета (чланови 28 и 29). Остале кључне декларације, опште одредбе и документи су проширени на право на образовање, укључујући Светску декларацију о образовању за све (чланови I, III, IV, VI, VII), Дакарски оквир деловања и образовање за све.

3. принцип: Овлашћења и партиципација

Размислимо на тренутак о онима према којима осећамо одговорност у погледу гарантовања образовања за људска права. Да ли смо обухватили идеје свих оних на које утичу наши ставови и поступци? Да ли је изостављен из процеса доношења одлука онај кога се одлуке тичу? Уколико нису присутни, или на било који други начин укључени у разговоре, како такве појединце укључити? Како можемо промовисати њихове ставове о основним питањима васпитања и образовања за демократију и људска права?

4. принцип: Недискриминација и пажња према осетљивим групама

Коначно, а у вези са претходним принципом, за које групе тренутно постоји најмања могућност остваривања добробити у нашим образовним програмима и како можемо омогућити њихово учешће? Управо те групе којима су људска права свакодневно ускраћена– маргинализовани, незаштићени, дискриминисани –представљају појединце којима ће највише користити демократизација образовања . Како их можемо препознати, допрети до њих и створити за њих истински садржајне образовне програме?